

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΙΝΑ ΕΞ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ ΕΠΙΓΡΑΦΗΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΧΩΡΙΟΝ ΤΙ ΤΟΥ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ

Ἐν τῇ Ἀρχ. Εφημερίδι τοῦ 1883, σελ. 229 ἐδημοσιεύθη ὑπ' ἀρ. 60 ἐξ Ἐπιδαύρου ἐπιγραφή ἱαματικῆ, ἄλλως μὲν ἀκεραία καὶ εὐανάγνωστος, ὅπως δὲ διὰ μικρῶν γραμμῶν μεταγράφη παρέχουσα τοσοῦτον ἀσαφῆ πολλαχού καὶ συγκεχυμένην ἔνοιαν, ὥστε ὁ ἐκδότης ἀνόμασεν αὐτὴν «ροτρουγὶ ἑλληνικῶν λέξεων», καὶ ὑπόπευσεν ὅτι ὁ ἀναθίσας αὐτὴν «Κάρ ὦν δὲν ἐγνώριζεν, ὡς φαίνεται, καλῶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν». Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἡ ἐπιγραφή ἔχει χρεῖαν ἐνιχαῶ μὲν ὀρθοτέρας ἀναγνώσεως καὶ στίξεως, ἀλλαχού δὲ ἐπαρκεστέρας ἐρμηνείας, ἵν' ἀποβῇ τοιαύτη, ὅποια καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν αὐτῶν χρόνων ἐπιγραφαί, ὅσαι εἶνε καλῶς διατετηρημέναι. Ταῦτα δὲ θέλομεν ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπιχειρήσει.

Στιχ. 12. Ἐξεδόθη ἐστιγμένον τὸ χωρίον ὡς ἐξῆς: ἀνυπόδητον περιπατεῖν πρὶν ἐνθῆναι ἐν τῷ βαλανεῖω, εἰς τὸ θερμὸν ὕδωρ οἶνον περιχεῖσθαι. Ἡ στίξις αὕτη σφόδρα ταραττεῖ καὶ τὴν ἔνοιαν καὶ τὴν σύνταξιν. Ἀρκεῖ νὰ ὑποδείξῃ τις τὴν ἐξῆς μόνην ὀρθὴν στίξιν: ἀνυπόδητος περιπατεῖν πρὶν ἐνθῆναι ἐν τῷ βαλανεῖω εἰς τὸ θερμὸν ὕδωρ οἶνον περιχεῖσθαι, ἵνα γείνη καταφανὴς καὶ ἡ μόνη ὀρθὴ ἔννοια, ὅτι ὁ ἀσθενὴς ἔπρεπε νὰ περιπατῇ ἀνυπόδητος πρὶν ἐμβῆ εἰς τὸ θερμὸν ὕδωρ τὸ ἐν τῷ βαλανεῖω καὶ ἔπειτα νὰ περιχυθῇ οἶνον.

Στιχ. 14. κοινῆ θῆσαι Ἀσκληπιῶ ἥπιον ἢ ἐλευσεῖναι. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀνάγνωσις εἶνε ἡμαρτημένη. Γράφη: Ἀσκληπιῶ, Ἡπιόνη, Ἐλευσεῖναις, πρβ. Πασ. Β', 29, 1 «τέμενος δ' ἐστὶ Ἀσκληπιού καὶ ἀγάλματα ὁ θεὸς αὐτὸς καὶ Ἡπιόνη γυναῖκα δὲ εἶναι τὴν Ἡπιόνη Ἀσκληπιού φασιν.» Ἰδ. καὶ Β', 27, 5.

Στιχ. 19-20. παιδάριον δὲ ἠρεῖσθαι θυμιατήριον ἔχον ἀμιζόν καὶ τὸν ἱερέα, λέγειν τε θεραπεύσαι χρῆ δὲ ἀποδιδόναι τὰ ἱατρα. Ἐξ ἡμαρτημένης στίξεώς τε καὶ ἀναγνώσεως ἀπέβη τὸ χωρίον λίαν συγκεχυμένον καὶ ἀδιανόητον. Τὸ ὄρθον ἔχει ἀναντιρρήτως ὡς ἐξῆς: παιδάριον δὲ ἠρεῖσθαι

θυμιατήριον ἔχον ἀμιζόν, καὶ τὸν ἱερέα λέγειν: θερατεύσασαι, χρῆ δὲ ἀποδιδόναι τὰ ἱατρα. Ὁ ἀσθενὴς δηλ. εἶδε κατ' ὄναρ ὅτι παιδάριον προηγέτο κρατοῦν θυμιατήριον καπνίζον, καὶ ὅτι ὁ ἱερεὺς εἶπε πρὸς αὐτόν: «θερατεύσασαι, χρῆ δὲ ἀποδιδόναι τὰ ἱατρα.» (1)

Στιχ. 23. Ἦψατο δέμον καὶ τῆς δεξιῆς χειρὸς καὶ τοῦ μαστοῦ. Ταῦτα νομίζει ὁ ἐκδότης ὅτι εἶνε παρεμπύπτων λόγος καὶ ὑποκείμενον τοῦ ἤψατο εἶνε ὁ θεός. Καὶ περὶ μὲν τοῦ παρεμπύπτοντος λόγου ἴσως ἔχει δίκαιον, περὶ δὲ τοῦ θεοῦ οὐδαμοῦ εἶπεν ὅτι ἐνεφανίσθη εἰς αὐτόν κατ' ὄναρ. Ἐν τοῖς πρὸ μικροῦ εἰρημένους οἱ μόνοι ἐμφανισθέντες ἦσαν τὸ παιδάριον καὶ ὁ ἱερεὺς, οὐχὶ δὲ ὁ θεός. Ἐκτός δὲ τούτου δὲν φαίνεται οὐδεὶς λόγος, δι' ὃν ὁ θεός «ἤψατο αὐτοῦ καὶ τῆς δεξιῆς χειρὸς καὶ τοῦ μαστοῦ», ὅστις οὐδὲ ἄλλου μέλους οὐδέποτε φαίνεται ὅτι ἤψατο. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὑποκείμενον τοῦ ἤψατο εἶνε ἡ νόσος, ἣν ἔπασχεν ὁ ἀσθενὴς, τὸ ἄλλο δὲ περὶ ἤψαι. Ταύτην δὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἄπτουμαι (πιάνω ἐν τῇ καθομιλουμένῃ) εὐρίσκομεν παρὰ Θουκυδίδῃ Β', 48, 2: «καὶ τὸ πρῶτον ἐν τῷ Πειραιεῖ ἤψατο τῶν ἀνθρώπων (ἡ νόσος), καὶ Σοφοκλ. Τραχίν. 1009 «ἤπται μου, τοτοτοί, ἦδ' αὐθ' ἔρπει (ἡ νόσος)» καὶ Οἰδ. ἐπὶ Κολ. 955 «θανόντων δὲ οὐδὲν ἄλγος ἄπτεται» καὶ Ξενφ. Κ. Π. Α', 6, 25 «τῶν αὐτῶν σωματῶν οἱ αὐτοὶ πόνοι οὐχ ὁμοίως ἄπτονται ἄχροντός τε ἀνδρός καὶ ἰδιώτου.»

Στιχ. 23 καὶ ἐφεξῆς. Ταῦτα ὅπως ἐξεδόθησαν εἶνε κατ' ὑπερβολὴν ἀσαφῆ καὶ ἀκατάληπτα, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἐκδότης ὁμολογεῖ, οὐδ' εἶνε δυνατὸν νὰ πεισθῇ τις εἰς τὰς ἐρμηνείας αὐτοῦ. Τὸ χωρίον θὰ λάβῃ τὴν προσήκουσαν σαφήνειαν, ὅταν σιγῆθῇ ὡς ἐξῆς. Μετ' ὀλίγον δὲ ὕψις ἡ χεὶρ ἐγένετο ἐπιμείναντί μοι. Ἀνηθον μετ' ἐλαίου χρήσασθαι πρὸς τὴν κεφαλαλίαν εἶπεν· οὐ μὴν ἡλιγουν τὴν κεφαλήν· συνέβη οὖν φιλολογήσασθαι μοι

(1) Αὕτη τε καὶ ἡ προηγούμενη διόρθωσις ἔγενεν ἤδη μετὰ καὶ ἄλλων ἐξ ὑπὸ Α... ἐν τῷ Αἰών. τῆς 28 Μαρτίου 1884, ἀρ. 4434.

συμπληρωθῆναι· χρησάμενος τῷ ἐλαίῳ ἀπηλλύγηρον τῆς κεφαλαλγίας. Ἀναγαρραρίζεσθαι ψυχρῶ πρὸς τὴν σαφυλὴν (καὶ γὰρ περὶ τοῦτου παρεκάλεσα τὸν θεόν), τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς παρῖσθμια.

Ἐρμηνεύονται δὲ ταῦτα ὡς ἐξῆς: Ἄφ' οὗ εἶπεν ὅτι φλόξ ἀναδραμούσα ἐπέκαυσε τὴν χεῖρά του, ὥστε καὶ φλύκταινα νὰ ἐξανθήσῃσιν, ἐξακολουθεῖ τὸν λόγον ὡς ἐξῆς: Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ χεὶρ ἐγειγεν ὀνίχς, ἀφ' οὗ παρέμεινα περισσότερον χρόνον. (Ἔπειτα) μοὶ εἶπε νὰ χρισθῶ μὲ (ἢ νὰ μεταχειρισθῶ) ἄνηθον μετ' ἐλαίου κατὰ τῆς κεφαλαλγίας· ἀλλ' ἐγὼ δὲν εἶχον κεφαλαλγίαν· συνέβη λοιπὸν νὰ πληρωθῆ (αἵματος) ἡ κεφαλὴ μου, ἐπειδὴ ἐφυλολόγησα ἀνέγνωσα δηλ. ἡ ἔμελέτησα) (τότε) μεταχειρισθεὶς (ἢ χρισθεὶς μὲ) τὸ ἐλαιον (τὸ μετ' ἀνήθου, ὅπερ ὁ θεὸς μοὶ εἶπε νὰ μεταχειρισθῶ πρὸς τὴν κεφαλαλγίαν) ἀπηλλύγηρον τῆς κεφαλαλγίας. Τὰ λοιπὰ εἶνε σαφῆ. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐρμηνείας εἶνε καὶ τοῦτο φανερόν ὅτι τὸ χρῆσασθαι τοῦ λίθου ὀρθότερον μοὶ φαίνεται νὰ ἐκλάβωμεν γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ χρεῖσασθαι (= χρισθῆναι) κατὰ ὀρθογραφικὸν σφάλμα σύνθησε καὶ ἐν αὐταῖς ταύταις ταῖς ἱαματικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἐν αἷς εὐρίσκειται χηρός, χηρας, ἀφήλετο, περιῆπε, ἀντὶ τοῦ χειρός, χεῖρας, ἀρείλετο, περιεῖπε, ἢ νὰ παραδεγθῶμεν τὴν μετ' αἰτιατικῆς σύνταξιν τοῦ χρῆσασθαι, ἐν ᾧ κατωτέρω στ. 29 κείται τὸ νὰ χρῆσάμενος τῷ ἐλαίῳ», ἂν καὶ δυνατὸν καὶ ἐν ταῦθα νὰ ἐκλάβωμεν τὸ χρῆσάμενος = χρεῖσάμενος. Ἄλλα καὶ οὕτως μένει ἡ σπανία σύνταξις χρεῖσμαι ἄνηθον ἀντὶ τοῦ χρεῖσμαι ἀνήθω, ὅπερ εἶνε τὸ συνηθέστατον.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατὰ μέρος. Γενικώτερον δὲ περὶ τοῦ ὕψους τῆς ἐπιγραφῆς παρατηρούμεν ὅτι τὸ κομματικὸν καὶ ἀσύνδετον τῆς λέξεως εἶνε μὲν τὸ ἐν πάσαις ταύταις ταῖς ἱαματικαῖς ἐπιγραφαῖς ἐπικρατοῦν, εἶνε δὲ καὶ τὸ σύνθη-

θες λεκτικὸν τῶν ἱατρικῶν περιγραφῶν καὶ παραγγελμάτων τῶν ἀρχαίων ἱατρῶν συγγραφέων. (1)

Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῦθα περὶ διορθώσεως μιᾶς τῶν ἱαματικῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἐξ Ἐπιδαύρου ὁ λόγος, εἰς ταύτας δὲ ἀναφέρεται χωρίον τὶ τοῦ Πausανίου, ὅπερ δις ἐν τῇ Ἐξημερίδι ταύτῃ παρατεθὲν ἔμεινε ἀδιόρθωτον, δὲν εἶνε ἴσως περιττὸν νὰ διορθώσωμεν καὶ αὐτό.

Ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 59 ἐπιγραφῇ στ. 120 ἀναγράφεται Ἄλιέτας Ἀλικός, καὶ ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 80 στγ. 19 παῖς Ἀριστοκράτης Ἀλικός καὶ στ. 69 θέρσανθρος Ἀλικός. Εἰς ταύτας λοιπὸν τὰς ἀναγραφὰς ἀναφέρεται τὸ χωρίον τοῦ Πausανίου Β', 36, 1 «ἡ δὲ Ἀλικὴ τὰ μὲν ἐφ' ἡμῶν ἐστὶν ἔρημος, ὤκειτο δὲ καὶ αὕτη ποτὲ, καὶ Ἀλικὸς λόγος ἐν στήλαις ἐστὶ ταῖς Ἐπιδαυρίων, αἱ τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὰ ἰάματα ἐγγεγραμμένα ἔχουσι» ἄλλο δὲ σύγγραμμα οὐδὲν οἶδα ἀξιογράψω, ἔνθα ἡ πόλις Ἀλικῆς ἢ ἀνδρῶν ἐστὶν Ἀλικῶν μνήμη.» Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δηλ. περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 1884, ὅτε εἰς μόνος Ἀλικὸς ἦτο γνωστός εἰς ἐμὲ, ὁ Ἄλιέτας, διώρθωσα τὸ χωρίον Ἀλικῶν λόγος. Νῦν δὲ γνωστῶν γενομένων καὶ τῶν ἄλλων ἐξ Ἀλικῆς ἀσθενῶν, νομίζω ὅτι ἐξ ἄπαντος παρὰ Πausανίαν πρέπει νὰ γραφῆ Ἀλικῶν λόγος, ὃ ἐ. λόγος περὶ Ἀλικῶν (ἀνδρῶν). Τὰ δ' ἐν σελ. 27 τοῦ 1883 τῆς παρουσίας Ἐξημερίδος λεγόμενα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς παραδεδομένης τοῦ ἀνωτέρω χωρίου γραφῆς δὲν μοὶ φαίνονται ὀρθά.

10 Δεκεμβρίου 1885.

I. ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ

(1) Ὅτιν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ x. II. Καββαδία ἐν τῷ Αἰῶνι τῆς 2 Ἀπριλίου 1884, ἀρ. 5438 λεγόμενον περὶ τῆς ἀρίστης διορθώσεως τοῦ Α. εἰς τὴν σελίν τοῦ στγ. 32 δὲν εἶνε ὀρθόν, οὐ μόνον διότι τὸ ἀσύνδετον ἐπικρατεῖ ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιγραφῇ καὶ ἢ παρετηρήσαμεν, ἀλλὰ καὶ διότι ἀντὶ τῆς στήσεως τοῦ διορθωτοῦ ἡ σύνταξις θὰ ἦτο σίλικος. Ἄν τὸ «χάρην εἰδῶς» ἤθελεν ὁ συντάξας τὴν ἐπιγραφὴν νὰ συναίη πρὸς τὰ προηγουμένα κατὰ τὴν γνώμην τοῦ x. Καββαδία, ὡς εἶλε νὰ γράψῃ χερὲν εἰδῶτα. Ἄρα ἡ μόνη ὀρθὴ στήσις εἶνε ἡ τοῦ διορθωτοῦ Α